

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

MÜZİK OYUN VE EĞLENCE

SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASIN
KORUNMASI ÇALIŞMALARI

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN TEMSİL VE TESCİLİ HAKKINDA MEDYADAKİ TARTIŞMALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ahmet Erman ARAL¹

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi UNESCO'nun 32. Genel Konferansı'nın düzenlendiği 2003 senesinde kabul edilmiş ve 2006'da da yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin kendi yasal mevzuatında yaptığı gerekli düzenlemelerin ardından 2006'da taraf olduğu Sözleşme, Kasım 2017 itibarıyla 175 ülke tarafından kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu belgeyle birlikte uluslararası toplumun dikkatine sunulan Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşme metninde toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar olarak tanımlanmıştır. Yeni bir kültür koruma yaklaşımının benimsenmesi bakımından etkin bir uluslararası uzlaşmayı ifade eden bu belgeye bağlı olarak belirli mekanizmalar ve kılavuz metinler oluşturulmuştur.

Sözleşme'nin kademeli olarak kabul görmesinin ve Sözleşme hükümlerinin bir sonucu olarak 2008 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi yürürlüğe girmiştir. Bu liste, M. Öcal Oğuz'un belirttiği gibi, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin ortaya çıkışında kayda değer katkıları olan ve resmî açıdan 2006'da son bulan İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı adlı programın bir bakıma, daha gelişmiş nitelikteki devamı niteliğindedir (2009: 49). Sözleşme'nin 16. maddesine göre, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'nin amaçları arasında somut olmayan kültürel mirasın ulusal ve uluslararası görünürlüğü'nün artırılması, bu mirasın korunmasının önemine dikkat çekilmesi ve kültürel çeşitliliğe saygı gösterilmesi bulunmaktadır. Taraf devletlerin sundukları miras önerileri doğrultusunda her yıl yeni unsurlarla genişleyen Temsilî Liste'de Kasım 2017 itibarıyla Türkiye'nin 14 kayıtlı mirası bulunmaktadır ve bunlardan "Nevruz" ve "İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş" ortak dosya olarak kayıtlıdır.

1 Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü Araştırma Görevlisi, Ankara / Türkiye, erman34@gmail.com

Koruma kültürünün geliştirilmesi için miras unsurlarının ön plana çıkarılması açısından önem taşıyan Temsilî Liste, her yıl toplanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Hükümetler Arası Komitesi'nce alınan kararlar doğrultusunda yeni miras unsurları kazanmaktadır. Sözleşme'ye bağlı Uygulama Yönergesi'nde yer alan belli kriterler dikkate alınarak Komite tarafından Temsilî Liste'ye alındığı ilan edilen her miras ulusal ve uluslararası medyada kendine yer bulmaktadır. Bu çerçevede, Uygulama Yönergesi'nin farkındalık yaratmayla ilgili 105, 110, 111, 112, 113 ve 118. maddeleri de sosyal uyumun güçlendirilmesi, çatışmanın önlenmesi, kültürel ifadelerin çeşitliliğine vurgu yapılması ve topluluklar arasında bilgi paylaşımı yönünden medyanın rolüne atıfta bulunmaktadır. Bununla birlikte, her yıl özellikle Hükümetler Arası Komite toplantısının devam etmekte olduğu veya henüz tamamlandığı zaman dilimine denk düşen dönemlerde, Temsilî Liste'ye alınan miraslar hakkında medyada bazı tartışmaların gündeme geldiği gözlemlenmektedir. Bu tartışmalarla ilgili olarak akla ilk gelebilecek neden, medyanın bazı miraslarla ilgili hassas ve siyasi uzantıları olabilen riskli noktalara odaklanarak veya gelişmelerin mirasın korunması bakımından asıl değerini bağlamı dışında değerlendirerek kolay biçimde daha fazla izleyici veya takipçiye ulaşma kaygısıdır. Ancak bu çalışmada odaklanılacak asıl nokta, medyanın bu yöndeki tercih ve tutumunun nedenlerinden ziyade medyadaki bu tartışmalar ile Sözleşme'nin içeriği ve savunduğu ilkeler arasındaki uyumsuzluğa dikkat çekmektir. Zira UNESCO'nun hedefleri, Sözleşme'nin içeriği ve somut olmayan kültürel miras alanındaki akademik bilgi birikimi yeterince dikkate alınmadığı için Temsilî Liste'ye kaydedilen unsurlar hakkında çıkan haberlerde kamuya iletilen mesajın, UNESCO'nun kültür koruma amaçlarıyla örtüşmediği görülmektedir.

Bu tespitten hareketle medyada Avrupa Birliği ve özelde Avrupa Komisyonu'nun tescil, patent ve coğrafi işaretleme sistemi ile UNESCO'nun koruma yaklaşımlarının temsili niteliğinin birbirine karıştırıldığı söylenebilir. Dolayısıyla öncelikle bu çalışmanın sınırları çerçevesinde tescil ve temsil kavramlarına ait bazı tanımların verilmesi gerekmektedir. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü tescili "herhangi bir şeyi resmî olarak kaydetme, kütüğe geçirme" olarak tanımlarken Türk Patent ve Marka Kurumu ise "Coğrafi İşaret Kavramı ve Türkiye İçin Önemi" adlı belgede aynı kavramı "ürünün ayırt edici özellikleri, üretim metodu, üretim alanı ve denetim biçimi ile ilgili bilgilerin hukuki düzenleme kapsamında kayıt altına alınması" şeklinde tarif etmektedir. Tescil kavramıyla yakından ilişkili olduğu için verilebilecek coğrafi işaret ise Avrupa Komisyonu'na göre "Kalitesi veya ününü belirli bir coğrafi yöreye borçlu olan ürünleri adlandırmak için kullanılan işaretler" anlamına gelir. Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü (WIPO), patent kavramını "bir icat karşılığında sunulan özel bir hak" olarak açıklamaktadır. Burada yer verilen tariflerin ortak noktasının, bir ürünün veya somut bir çıktının sabit ve ayırt edici nitelikleriyle hukuk çerçevesinde bir kişi, şehir, bölge vb. lehine kayıt altına alınması olduğu ve söz konusu tanımlarda bir bakıma sahiplik ve imtiyazdan söz edildiği söylenebilir.

Diğer taraftan, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne bağlı oluşturulan İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'nin bu çalışma açısından öne çıkartılabilecek bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu listenin kimlerin iradesini temsil ettiği ve belli otoritelerin değer biçmesiyle önem kazanan, bağlamından koparılmış unsurları yansıttığı ile ilgili tartışmalar (Hafstein, 2008: 108) bildirinin odak noktası açısından bir yana bırakıldığında, bu liste mirasın çeşitliliğine ve belgeleme, araştırma, aktarma ve canlandırma gibi değişik boyutları olan korumanın önemine dikkat çekilebilmesi bakımından değerli bir araçtır. Bunun yanında,

Sözleşme'nin uluslararası toplumda ve medyada ön plana çıkmasına en çok katkı sağlayan araç olan Temsilî Liste'nin tam da bu özelliği nedeniyle ülkelerin millî görünürlüklerini sergilemekten hoşlandıkları bir sahne olduğu da vurgulanmalıdır. Temsilî Liste'nin, miras unsurları için fikrî mülkiyet hakları vasıtasıyla hukuki bir koruma temin etme veya onlara imtiyazlı bir konum tahsis etme amacı taşımadığı ve temel olarak uluslararası barış ve anlayışı kültür, bilim ve eğitim aracılığıyla hâkim kılmayı amaçlayan UNESCO'nun böyle bir yetkisinin de bulunmadığı bilinmektedir.

Sözleşme'deki hükümlerin uygulanması konusunda rehber ilkeleri içeren Uygulama Yönergesi'ndeki bazı maddeler somut olmayan kültürel mirasın temsili hususunda kayda değer bilgiler içermekte ve Temsilî Liste'nin kendi bağlamında yorumlanabilmesi için kılavuzluk etmektedir. Yönerge'nin 13. maddesi Sözleşme'ye taraf olan devletleri, bir miras unsurunun birden fazla devletin egemenlik alanında bulunduğu durumlarda, çok uluslu dosyalar sunarak işbirliği yapmaya çağırılmaktadır. 86. madde ise taraf devletlerden, özellikle ortak miras unsurları söz konusu olduğunda topluluklar, uzmanlar ve araştırmacılar arasında bölgesel düzeyde bağlantı kurulmasını sağlayacak ortamların geliştirilmesini talep etmektedir. Bu belgenin 87. maddesi ise taraf devletleri, kendi arşivlerinde başka bir ülkenin toprağında mevcut olduğunu bildikleri miras unsurlarına ait bilgi ve belgelere ulaştıkları takdirde, bunları ilgili ülkeyle paylaşmaya davet etmektedir.

Bu bilgi ve referans noktalarından devam edildiğinde, Sözleşme'de ve Sözleşme'ye bağlı diğer belge ve mekanizmalarda miras tanımlanırken veya taraf devletler kendi kültürel miraslarının Temsilî Liste'ye dâhil edilmesi için adaylık dosyaları hazırlarken "eşsiz, orijinal" gibi sözcüklerin kullanılmamasına azami derecede dikkat edilmektedir. Dolayısıyla Sözleşme'nin; ülke ve toplulukların kültürel mirasları arasında eşitliği gözettiği, hiyerarşi kurulmaması için bazı önlemlerin alındığı, coğrafi kökenine bakılmaksızın bu kapsama giren bütün bilgi, beceri, pratik, inanış ve sembollerin aynı şekilde değerli görüldüğü ve nihayetinde ülkeler arasında imtiyaz sahipliği üzerinden herhangi bir miras paylaşımı yapılmadığı ifade edilebilir. Ayrıca, somut olmayan kültürel mirasın, yaşayan bir miras olarak grup, topluluk ve ülkeler arasındaki etkileşimden (savaş, göç, ticaret vb.) etkilendiği ve zamanla dönüşüme uğramaya açık olduğu kabul edilmektedir. Bu etkileşimlerin kabulüyle şekillenmiş olmanın bir neticesi olarak birçok maddesinde uluslararası ortaklığı, dayanışmayı, kültürel çeşitliliği ve mirasa saygıyı vurgulayan Sözleşme'de, taraf devletlerarasında uyumsuzluk veya çatışma başlatma potansiyeli taşıyan hiçbir hükmün olmadığı görülebilmektedir.

Tescil ve temsil kavramlarının bu çalışma bağlamında ne ifade ettiğine değinildikten sonra, bu çalışma kapsamındaki örneklere yer verilerek medyadaki temsil ve tescil tartışmaları değerlendirilebilir. Temsilî Liste'de kültürel miras unsurları hakkındaki haberlerde ağırlıklı olarak Türk medyası incelenmiş olmakla birlikte sahiplik tartışmalarının içeriğini bölgesel medya düzeyinde karşılaştırabilmek ve bakış açıları arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit edebilmek amacıyla Ermenistan ve Yunanistan medyasına da yer verilmiştir. Bu konudaki tartışma ve çekişmelerin yalnızca Türk, Ermeni veya Yunan medyasına özgü olmadığı ve birçok ülkede, özellikle birbirine komşu ülkeler arasında sahiplik iddialarını işleyen benzer haberlerle karşılaşıldığı da hatırlatılmalıdır.

Çalışma kapsamında incelenen haberler, 2009-2016 yılları arasında Türkiye tarafından

Temsilî Liste'ye kaydettirilen Karagöz, geleneksel tören keşkeği, Türk kahvesi ve geleneği ve ince ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği lavaş hakkındadır. Türk ve Ermeni medyasında, geleneksel tören keşkeği ve ince ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği lavaşın Temsilî Liste'ye kaydettirilmesi medyanın daha çok ilgisini çektiğinden, sözü edilen mirasları öne çıkaran haberlere bu bildiride daha geniş yer ayrılmıştır. Temel olarak sahiplik hakkı ve tescil tartışmaları konusunda birbirini tekrar eden pek çok haber bulunduğu için bu husustaki karışıklığı en iyi yansıttığı düşünülen ve bunun yanında tescili vurgulayan, somut olmayan kültürel mirası siyasi sınırlar içinde değerlendiren ve hakiki köken arayışını öne çıkaran belli haberlere yer verilmiştir.

Bu çerçevede, Temsilî Liste'deki miraslara ilişkin tartışmaların açıkça gözlemlenebildiği bazı haberlerdeki dikkat çekici ifadelerin paylaşılması, problemin boyutlarını gösterebilmek açısından önemli olabilir. Örneğin “Ermenistan’ın UNESCO’ya başvurarak âşıklık geleneğini kendilerine ait somut olmayan kültürel miras olarak *tescil ettirmek istediği*” (*Milliyet*, 25 Kasım 2011), “yıllardır *kültürel savaş* nedeni olan kahvenin de Türkiye’nin olduğu” (*Radikal*, 5 Aralık 2013), “Yunanistan’a karşı *Karagöz savaşının kazanıldığı*” (*Hürriyet*, 4 Eylül 2009), “Türkiye’nin *tescilli* miraslarının bulunduğu” (*Bianet*, 29 Kasım 2011), “UNESCO’nun keşkek kararının Ermenistan’ı *kızdırdığı*” (*Hürriyet*, 3 Aralık 2011), “Türklerin yemek *tescil* savaşları” başlığıyla “Peki hangi yemek bizim?” sorusunun sorulduğu (*Vatan*, 30 Kasım 2014), “Lavaş ekmeğinin Ermenistan’a *kapıtıldığı*” (*www.internethaber.com*, 27 Kasım 2014), “Millî ekmeğimizin *elimizden alındığı*” (*Yeni Asya*, 26 Kasım 2014) şeklindeki başlık ve haber içerikleri problemin özü açısından kayda değer örneklerdir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin savunduğu ilkelere aykırı bir bakışı yansıtan bu tür haberlere ek olarak özensiz bir dille kurgulanan ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasının önemine dikkat çekmekten uzak haberlere de rastlanabilmektedir. Örneğin, İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş’ın 2016’da Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye’nin hazırladığı ortak dosyayla Temsilî Liste’ye dâhil edilmesi vesilesiyle Ülke TV’nin 2 Aralık 2016’da hazırladığı haberin “Yufkadan kalın pideden ince, akla geliyor dürüm denince” alt başlığıyla sunulduğu ve “ben kebab olayım sen lavaş, sar beni yavaş yavaş” şeklindeki bir ifadeyle “süslenildiği” görülmüştür. Buradan hareketle, Sözleşme ve Temsilî Liste’nin kültür koruma açısından taşıdığı değerle ilgilenilmediği ve izlenme kaygısı temel alındığı için, bu gelişmenin Türkiye, bölge ülkeleri ve mirası sürdüren topluluklar açısından ne anlam ifade ettiği hiçbir şekilde anlaşılamamaktadır. Ayrıca, Temsilî Liste’deki her unsur gibi bu habere konu olan mirasta da bir üründen ziyade bir yapım süreci ve gelenek ön planda olmasına rağmen, haberde restoran ve fırınlarda hazırlanıp müşteriye sunulan bir üründen söz edilmekte ve lavaş etrafında oluşan sözlü gelenekten, bayram, cenaze ve düğünde lavaşın toplumsal dayanışmayı ifade eden işlevinden, tandır ve ocağın kutsallığından veya aktarım süreçlerinden hiç bahsedilmemektedir. Dolayısıyla bu noktada, somut olmayan kültürel mirasın bu listeye dâhil edilmesinin neden önemli olduğu, mirasın neden korunup aktarılması gerektiği gibi hususlar karanlıkta kalmaktadır.

En az özensiz dil kullanımı kadar sakıncalı olduğu söylenebilecek başka bir durum ise yerel veya bölgesel medyadaki örneklerin, ulusal medyaya kıyasla daha ileri boyuttaki kafa karışıklıklarını yansıtıyor oluşudur. Örneğin, Şanlıurfa Fırıncılar Odası Başkanı Salih Demir’in lavaş geleneğinin yalnızca Türklere ait olduğunu savunurken kullandığı “Ermenilerin bir taş fırını var mı

ki lavaşı da pişirsinler? Onların bahsettikleri lavaş ekmek değil. Sacın üzerinde yapılan normal bir ekmek” ifadesi; Ermenistan’ın lavaş geleneğine ilişkin dosyasına getirilen itirazlardan bahsederken “4 ülkenin itirazı karşısında *UNESCO’nun patent talebi* durduruldu” deyişi ve “Şanlıurfa olarak önce ülke içindeki *patenti* alacaklarından ve sonra da UNESCO’ya başvurarak bu *patenti* ülkeye kazandıracaklarından” söz etmesi yerel boyuttaki karmaşaya dair dikkat çekici bir örnek olabilir.

Temsilî Liste’deki unsurlara bakışta görülen problemlerin Türk medyasına özgü olmadığını ve bu bağlamdaki benzer sorunların birçok ülkede görülebildiğini ortaya koyabilmek için Türkiye’ye komşu ülkelerin medyasındaki örneklerle de göz atılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Yunanistan ve Ermenistan medyasındaki haberlerle sınırlı tutulan örneklerde Türk kahvesi geleneği ve Karagöz (Yunanistan) ile geleneksel tören keşkeği ve lavaş geleneği (Ermenistan)’nin öne çıktığı görülmüştür.

Türkiye’nin 2009’da Karagöz’ü Temsilî Liste’ye kaydettirmesinin ardından Yunanistan’ın da “Karagöz konusunda kendi iddiasını kabul ettirebilmek için baskı yapmaya başlayacağı” (*Ekathimerini*, 15 Temmuz 2010) belirtilmiş; İliya Forum adlı bir sosyal paylaşım ağında “Karagöz’ün UNESCO tarafından *Türkleştirilmesi*” başlığıyla bir haber paylaşılmıştır. Forum sayfasında paylaşılan bu haberde dikkat çekici olan ve Türk medyasında çıkan bazı haberlerin içeriğinde de gözlemlenebilen bir durum söz konusudur. Haberin içeriğinde bir ülkenin Temsilî Liste’ye bir SOKÜM unsurunu kaydettirmiş olmasının, başka bir ülkenin benzer bir mirası bu listeye kendi adına kaydettirmesine engel olmadığına yer verilmiştir. Buna rağmen, habere yorum yapan bir kullanıcı, “[bu mirasın] Türk veya Yunan kökenli olmasının önemli olmadığını, Yunanistan’ın bu kararı temyize taşıması ve mücadele etmeden Moğollara hiçbir şeyin bırakılmaması gerektiğini” ifade etmiştir. Türk kahvesi geleneğini konu edinen, “Tarih bilgisinden yoksun Türkiye bize kahve ‘sunacak’” başlıklı bir haberde ise “Türkiye’nin UNESCO kararıyla kahvenin *isim babalığını talep ettiği*” iddia edilmiştir (*Newsbomb*, 23 Kasım 2013).

Diğer yandan Ermenistan’da medyanın bu anlamdaki görüntüsüne bakıldığında, geleneksel tören keşkeğinden bahsedilirken “UNESCO’nun Ermeni Harisa’sını Türk yemekleri listesine yerleştirdiği” ve “tonir (tandır) sadece Ermenilerce kullanıldığı için keşkeğin *Türklere ait olmasının mümkün olmadığı*” (*Armenianow*, 2 Aralık 2011); “Harisa’nın yapımında kullanılan malzemeler *saf bir Ermeni kökene* sahip olduğu ve bir yemek tandırda hazırlanıyorsa bunun *Ermenilere ait* bir yemek olduğundan şüphe duyulmayacağı” (*News*, 7 Aralık 2011) şeklinde haberlerle karşılaşılmaktadır. Temsilî Liste’ye 2016’da kaydedilen lavaş geleneği konusunda ise “UNESCO’nun Azerbaycan’dan gelen itiraza rağmen *Ermeni lavaşını* tanıdığı” (*Horizonweekly*, 2 Aralık 2014) söylenmiştir.

Türk, Ermeni ve Yunan medyasındaki haberler karşılaştırıldığında konuya yaklaşım açısından arada bazı benzerlik ve farklılıkların bulunduğu anlaşılmıştır. Gerek Türk medyasında gerekse de yabancı medyada, birden fazla ülkede yaşayan miras olarak kabul edilen ve ortak dosyalara konu edilebilecek bazı somut olmayan kültürel miras unsurlarının potansiyel bir ortaklığa hiçbir şekilde alan bırakılmaksızın sahiplenildiği ve konunun tescil mücadelesi çerçevesinde bir rekabet alanı olarak yanlış şekilde yorumlandığı görülmüştür. Ayrıca başka bir benzerlik olarak, medyada, kendi ülkesine ait bir mirası eşsiz veya orijinal görüp kendi mirasını diğer ülkelerdeki

“miras yorumlarının” çıkış noktası olarak merkezde konumlandırma ve diğer ülkelerdeki biçimleri de onun “kopyaları” olarak görme eğiliminin bulunduğu söylenebilir. Bu da aslında medyanın, somut olmayan kültürel mirasa gerektirdiği şekilde yaşayan miras, süreç ve gelenek çerçevesinde, ayrı bir kategori olarak değil, somut kültür varlıklarına yaklaşır gibi yaklaşmasının; mirası belli bir coğrafyada sabitleyip onu hiç dönüştürmeyen; göç, ticaret veya savaş sonucunda bir yere taşınmayan bir şeymiş gibi düşünmesinin veya mirası bir ülkenin siyasi sınırlarının içine yerleştirme isteğinin bir sonucu olarak görülebilir. Ancak Marilena Alivizatos’un ifade ettiği gibi, yaşayan kültür, millî sınırlarla değil, o mirasla yaşayan topluluklar tarafından tanımlanmaktadır (2007: 40). Bu nedenle, Temsilî Liste’deki unsurları sınır kavgaları çerçevesinde tartışmak veya konuyu bu şekilde gündeme getirmek, somut olmayan kültürel mirasın toplulukları birleştiren ve dayanışmaya sevk eden yönüne dikkat çekmeyi zorlaştırabilmektedir.

Haberler arasında gözlemlenebilen tek farklılık ise yabancı medyanın aksine Türk medyasının, bir mirası aktif olarak koruyup yaşatan yerel topluluklara veya ilgili sivil toplum kuruluşlarına Temsilî Liste ve bu listeye dâhil edilen miras unsurları hakkında ne düşündüğünü sormayı ihmal etmesidir. Söz gelimi lavaş geleneğiyle ilgili haberlerde fırıncılar ve restoran çalışanları dışında görüşüne başvurulmuş başka bir gruba (örneğin Folklor Araştırmacıları Vakfı, Sarıkeçililer Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği vb.) rastlanamamıştır. Oysa sivil toplum kuruluşlarının ve söz konusu mirasla yaşayanların bu konuda ne düşündüğünün öğrenilerek haberde grup ve toplulukların düşüncelerine yer verilmesi, UNESCO’nun kültür koruma yaklaşımlarına destek olunması ve mirasın yaşamsal değerinin yansıtılabilmesi bakımından önemli olabilir. Öte yandan Ermenistan ve Yunanistan medyasındaki haberlere göz atıldığında, sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin yanı sıra antropolog ve etnologların görüşlerine öncelik verildiği görülebilmektedir. Bu kişilerin haberlere yansıyan düşünceleri her ne kadar somut olmayan kültürel mirasın dayanışma, paylaşım, çeşitlilik ve saygıyı esas alan doğasını yansıtmıyorsa da yabancı medyanın resmî makamlar ve ticari kuruluşlar dışındaki bilgi kaynaklarına yönelebildiğini göstermesi açısından önemli görünmektedir.

Medyanın Temsilî Liste’deki somut olmayan kültürel miras unsurlarına yaklaşımı, kültürel mirasın nasıl tanımlandığı ve ona nasıl bir işlev yüklendiğiyle yakından ilişkili olduğu söylenebilecek ihtilaf ve çekişme alanlarını akla getirmektedir. Somut veya somut olmayan fark etmeksizin mirasın tartışmalı doğasının, evrensel miras fikrini uzun vadede geçersiz kıldığı düşüncesi (Lowenthal 1998’den akt. Smith ve Akagawa 2008: 5) medyadaki örneklerin yorumlanabilmesi açısından uygun bir başlangıç noktası oluşturabilir. Bir diğer deyişle, kültürel mirasla ilgili yasal düzenleme ve uygulamalar kimlik, aidiyet ve hak sahipliğini kaçınılmaz olarak ön plana çıkardığından, özellikle somut olmayan kültürel miras her topluluk için farklı anlamlar taşıyan ve Ahmed Skounti’nin belirttiği gibi, gücünü yerelden alan bilgi, deneyim ve inançlara karşılık gelebildiğinden (2008: 75) ve miras hayli politikleşmiş bir metaya dönüştürülebildiğinden, herkesin zihninde aynı anlamları çağrıştıran evrensel bir miras fikrini savunmak artık zorlaşmıştır. Ayrıca, bir kavram olarak mirasın, insan eliyle üretilmiş “kalıt”lardan ziyade birey, grup ve toplulukların ürettiği “anlam”ı dikkate alması ve birbiriyle uyumsuz anlamları eşzamanlı olarak taşıması yönünden sosyal gerilimleri barındıran bir saha oluşu (Graham, Ashworth ve Turnbridge 2016: 5), anlama görece daha çok dikkat çeken 2003 Sözleşmesi ve dolayısıyla Temsilî Liste etrafında anlaşmazlıkların daha kolay çıkmasına yol açabilmektedir.

Medyada karşılaşılan haberlerde de görüldüğü üzere, somut olmayan kültürel mirasın, 2003 Sözleşmesi'nin içeriği ve kendine özgü oluşum, yayılım ve aktarım bağlamı içinde ayrı bir kategori olarak değil, 1972 Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin ilgi alanına giren somut kültür varlıklarıyla aynı kategoride değerlendirilmesinin birtakım riskler barındırdığı söylenebilir. Zira Bortolotto'nun ifade ettiği gibi kültür, yalnızca soyut değil aynı zamanda politik, ekonomik ve kimliğe ilişkin konuları gündeme getirebilen somut bir nesneyi ifade ettiğinde, mirasın otantikliği yerel paydaşlar (sivil toplum kuruluşları, belediyeler, topluluklar) tarafından olmazsa olmaz, vazgeçilmez bir değer olarak görülebilmektedir (2010: 110). Bu açıdan, Temsilî Liste'deki somut olmayan kültürel miras unsurlarının 2003 Sözleşmesi'nden bağımsız şekilde otantiklik ve tescil çerçevesinde haberleştirilmesinin, bu mirasın korunmasına katkı sağlamadığı iddia edilebilir.

Buna ek olarak, Zhu'nun belirttiği üzere, otantiklik kavramı merkezden yerele dayatıldığında yerel topluluklar, mirası paylaşan ve sürekli dönüştüren değil, onu tüketen ve mirasın etrafında mücadele veren topluluklara dönüşebilmektedir (2015: 1). Dolayısıyla medyanın kitleleri etkileme gücü açısından merkezi konumda bulunduğu varsayıldığında, somut olmayan kültürel miras unsurları hakkındaki haberlerin en azından Sözleşme'nin hedeflerine zarar vermeyecek şekilde, topluluklar arasındaki paylaşım ve etkileşimi göz ardı etmeksizin hazırlanmasının önemli olduğu söylenebilir. Burada savunulan düşüncüyü destekleyici bir başka nokta, 2003 Sözleşmesi'nden daha önce, 1994'te hazırlanan Nara Özgünlük Belgesi (The Nara Document on Authenticity)'nde de otantikliğin sosyal bir yapı olduğunun kabul edilmiş ve kültürel göreceliğinin onaylanmış olmasıdır (Larsen 1995'ten akt. Bortolotto, 2010: 107). Bu nedenle medyanın, aslında otantikliğin müdafaası olarak görülebilecek tescil vurgusundan kaçınması, Temsilî Liste'deki somut olmayan kültürel miras unsurlarının çağdaş kültür koruma yaklaşımları açısından daha doğru şekilde yorumlanmasını sağlayabilecektir.

Medyada, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilen unsurlar konusundaki tartışmaların geleneksel tören keşkeği ve lavaş üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Avrupa Birliği'nin tescil uygulamaları ile UNESCO'nun koruma yaklaşımlarının birbirine en çok karıştırıldığı mirasların mutfak kültürüyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği içinde belli yiyeceklerin eşsiz ve otantik nitelikleriyle ön plana çıkarıldığı markalama sistemlerinin mantığı (Aykan, 2016: 799), kafa karışıklığı içinde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Temsilî Liste ile ilgili süreç ve haberlere aktarıldığında, yiyeceklerin kendi başlarına kültürel miras olarak nitelenmesinin ekonomik faydayı da beraberinde getireceği gibi bir sonuca ulaşılmaktadır. Yemek kültürünün turistik ve ekonomik açıdan getirileri düşünüldüğünde, özellikle lavaş ve keşkeğin SOKÜM Sözleşmesi bakımından dinamik bir sürecin parçaları olduğu ve bu yiyeceklerin ardında bir aktarım, üretim ve paylaşım kültürünün bulunduğu gündeme getirilmemekte veya pek akla gelmemektedir. Zira De Soucey'in de ifade ettiği gibi yemek, ulusal sınırları ve kimlikleri net şekilde vurgulayabilen bir mücadele alanına dönüşebilmektedir (2010: 433).

Bu hâliyle, komşu ülkeler arasında keşkek ve lavaş gelenekleri gibi siyasi sınırların ötesinde paylaşılan bir unsur, Temsilî Liste'ye ortak dosya olarak değil, o bölgedeki devletlerden biri adına kaydedildiğinde, medya o devleti mirasın tek sahibi gibi sunabilmektedir (Park, 2010: 121). Somut olmayan kültürel mirasın zaman zaman bu şekilde sunulması, grup ve topluluk-

ların kendi mirasları etrafında aşılmaz, geçirgen olmayan duvarlar örmeye çalıştığı bir rekabet ikliminin yaratılmasına hizmet edebilmektedir. Buradan hareketle, medyadaki bu tür haberlerin kamuoyunda duyarlılık yaratma açısından değerli olduğu ancak medyanın ilgisinin Sözleşme ve Temsilî Liste'nin hedeflerini esas alan doğru noktalara yoğunlaşmasının daha uygun olabileceği düşünülmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın ulusal ve uluslararası medyadaki görünümü, kültürel miras ile kültürel mal arasındaki ayrıma yeterince dikkat edilmediğini de akla getirmektedir. Janet Blake, kültürel mirasın nesnel, fiziksel varoluştan ziyade bir nesne veya anıtlarla kurulan ve aidiyeti sağlayan ilişkilerle birlikte düşünülebileceğini belirtmiştir (2000: 84). Kuşaktan kuşağa aktarılan ve korunan bir değer olarak mirasın aşırı ticarileşmeye karşı savunulmasına katkı için de medyanın, kültürel miras kavramı lehine bir farkındalık kazanmasının önemli olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca mal kelimesi, sahiplik hakkını elinde bulunduranların diğerlerini dışlamasını, üründen uzak tutmasını ve ondan faydalanmasını ima ettiğinden (Prott ve O'Keefe 1992: 311), medyada Temsilî Liste unsurlarını haberleştirilirken kültürel malı çağrıştıracak ifadelerin listedeki unsurlar aleyhine yorumlara yol açabileceği öngörülebilir.

Sonuç olarak, Temsilî Liste'deki mirasların haberlere konu edilmesinde bazı sorunlara ve olası risklere değinildikten sonra birtakım önerilerden söz etmek mümkündür. Öncelikle, bu konuda medyanın UNESCO Türkiye Millî Komisyonu yetkilileri, halk bilimciler ve kültür araştırmaları alanında uzmanlık sahibi araştırmacıların görüşlerine başvurmasının ve bunun bir ön şartı olarak halk bilimcilerin somut olmayan kültürel miras araştırmalarıyla daha yakından ilgilenmesinin çözüme doğrudan etki edeceği savunulabilir. Ek olarak medyanın, gündeme gelen mirasla ilgili olarak yerel topluluk ve sivil toplum kuruluşlarının düşüncelerine yer vermesinin, farklı seslerin duyulabilmesi ve topluluk katılımı bakımından yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bundan başka, Aykan'ın da belirttiği üzere, çok uluslu dosya başvurularını teşvik amacıyla Temsilî Liste'ye kayıt kriterlerinin gözden geçirilmesi ve bir somut olmayan kültürel miras unsurunun ulusal sınırlar dışında da mevcut olabileceği durumlar düşünülerek olası bir çatışmayı azaltabilmek için Sözleşme ile ilgili süreçlerde sivil toplumun görünürlüğünün artırılması da gündeme daha çok getirilebilir (2016: 808). Temsilî Liste'ye dâhil edilen unsurlar konusunda medyanın, bölge ülkeleri arasındaki tarihî ve kültürel ilişkileri göz önünde bulundurarak daha uzlaştırıcı bir tutumla hareket etmesi ve konuyu somut kültür varlıklarından ayrı bir kategoride değerlendirmesinin Sözleşme hedefleriyle daha uyumlu olabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alivizatou, Marilena. "The UNESCO Programme for The Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity: A Critical Examination". *Journal of Museum Ethnography* 19 (Mart 2007): 34-42.
- Aykan, Bahar. "The Politics of Intangible Heritage and Food Fights in Western Asia". *International Journal of Heritage Studies* 2016 (22: 10): 799-810.
- Blake, Janet. "On Defining the Cultural Heritage". *The International and Comparative Law Quarterly* 2000 (49: 1): 61-85.
- Chiara, Bortolotto. "Globalising Intangible Cultural Heritage?". *Heritage and Globalisation* (ed. Sophia Labadi ve Colin Long). Oxfordshire: Routledge, 2010, 97-114.
- DeSoucey, Michaela. "Gastronationalism: Food Traditions and Authenticity Politics in the European Union". *American Sociological Review* 2010 (75: 3): 432-455.
- Graham, Brian, G. J. Ashworth, J. E. Turnbridge. *A Geography of Heritage: Power Culture and Economy*. Oxfordshire: Routledge, 2016.
- Oğuz, M. Öcal. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?..* Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009.
- Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (https://ich.unesco.org/doc/src/ICH-Operational_Directives-6.GA-PDF-EN.pdf, Erişim Tarihi: 03.11.2017).
- Park, Roy Eun Seok. "Duanwu Festival". *Stanford Journal of East Asian Affairs* 2010 (10: 2): 117-124.
- Prott, Lyndel Vivien ve Patrick J. O'Keefe. "'Cultural Heritage' or 'Cultural Property'". *International Journal of Cultural Property* 1992 (1: 2): 307-320.
- Skounti, Ahmed. "The Authentic Illusion". *Intangible Heritage* (ed. Laurajane Smith ve Natsuko Akagawa). Oxfordshire: Routledge, 2008, 74-92.
- Smith, Laurajane ve Natsuko Akagawa. "Introduction". *Intangible Heritage* (ed. Laurajane Smith ve Natsuko Akagawa). Oxfordshire: Routledge, 2008, 1-9.
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/SOKM_KORUNMASI.pdf, (Erişim Tarihi: 11.11.2017)
- Zhu, Yujie. "Cultural Effects of Authenticity: Contested Heritage Practices in China". *International Journal of Heritage Studies* 2015 (21: 6): 1-15.
- https://www.armenianow.com/news/33816/unesco_world_heritage_harisa (Erişim Tarihi: 20.10.2017).
- <http://bianet.org/bianet/kultur/134383-keskek-koruma-altinda> (Erişim Tarihi: 12.11.2017).
- <http://www.ekathimerini.com/69315/article/ekathimerini/news/greece-to-press-karagiozis-claims> (Erişim Tarihi: 18.10.2017).
- <http://www.gazetevatan.com/turklerin-yemek-tescil-savaslari-737103-pazar-vatan/> (Erişim Tarihi: 02.11.2017).
- <https://horizonweekly.ca/en/54398-2/> (Erişim Tarihi: 20.10.2017).

- <http://www.hurriyet.com.tr/unesco-karar-verdi-karagoz-turk-tur-12414572> (Erişim Tarihi: 08.11.2017).
- <http://www.hurriyet.com.tr/unesco-nun-keskek-karari-ermenistan-i-kizdirdi-19383287> (Erişim Tarihi: 02.11.2017).
- <http://illyria.proboards.com/thread/30896> (Erişim Tarihi: 18.10.2017).
- <http://www.internethaber.com/lavasi-ekmegini-ermenistana-kaptirdik-742840h.htm> (Erişim Tarihi: 08.11.2017).
- <http://www.milliyet.com.tr/ermenistan-buna-da-el-atti/dunya/dunyadetay/25.11.2011> (Erişim Tarihi: 12.10.2017).
- <https://news.am/eng/news/84844.html> (Erişim Tarihi: 20.10.2017).
- <http://www.newsbomb.gr/ellada/ethnika/story/374901/i-anistoriti-toyrkia-thelei-na-mas-servirei-toyrki-ko-kafe> (Erişim Tarihi: 18.10.2017).
- <http://www.radikal.com.tr/hayat/unesco-turk-kahvesini-kulturel-miras-listesine-aldi-1164650/> (Erişim Tarihi: 08.11.2017).
- http://www.yeniasya.com.tr/gundem/milli-ekmegimizi-elimizden-aldilar_306555 (Erişim Tarihi: 12.10.2017).
- <https://www.youtube.com/watch?v=TBNe-BTNdVM> (Erişim Tarihi: 10.10.2017).